

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

ОСНОВИ КАЗНИТЕЛНОГ ПРАВА, Г. ОРТОЛАНА ПРОФЕСОРА У ФАКУЛТЕТУ ПРАВА У ПАРИЗУ

ПРЕВЕО
МИХАИЛО М. РАДОВАНОВИЋ
ЧЛАН ДРУШТВА СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

БЕОГРАД
У Д Р Ж А В Н О Ј Ш Т А М П А Р И Ј И
1864.

§ 5. О НАМЕРИ¹

206. Знамо какву ролу игра у преступима намера, то јест, дело да смо управили, да смо намерили нашу радњу или нерадњу к произведењу штетног последка који саставља преступљење (№ 134 и след.).

207. Намере може бити или небити како у преступима, који се састоје у чињењу тако и у онима, који се састоје у нечињењу. Окривљени је ранио неког; онај што чува апсенике пустио је апсеника да побегне; потражен да испуни јавну службу, није је испунио: сви ови случајеви могу се догодити од његове стране са намером или без намере престапа, по томе као што је узео за цел, у својој радњи или нерадњи, да учини преступ, или као што преступ није имао у виду. – За означање намере престапа у обичном говору употребљавају се различити изрази: каже се да је окривљени учинио радњу или нерадњу с намером, вољно, злобно, са знањем и друге подобне речи. Стари криминалисте употребљавали су реч: *dolus malus*; израз позајмљени из римског права, но који овде не приличи, почем је пренешен, изврнут из грађанских ствари, у којима има други смисао. Израз најпростији и у исто време најточнији за науку јест *намера*.

208. Са намером учинити преступ нетреба променути побуђење, које опредељава кривца да га учини, или, другим речима, удаљену цел, цел коју мисли кривац постићи чинећи преступ. Као што се могу чинити добра дела из интересних побуђења, из притворства, из лукавства, тако и побуђења која воде, која опредељавају на преступ, могу бити више или мање срамна, више или мање осудителна, више или мање достојна извинења; догађало се, да су чињена кривична дела, па и велика злочинства, као убиство из заблуђења или раздражености благородних чувства, за достижење пожелателне и поштене цели. Премда ова призрења неостају без уплива на меру личне кривичности и могу јој дати разне степене, опет она немогу уништити апсолутну

¹ (стр. 99–112).

кривичност. Злочинство је свагда злочинство, и у праву казнителном као и у моралу „*цел ѿрава средство*“ није максима која се може допустити (№ 190.).

209. Ми смо већ казали (№ 137. и след.) како намера није у броју елемента, који састављају урачуниност, но долази само као врло важан услов у меру кривичности. Поред свега тога обично се каже, да нема преступа без намере, да намера прави преступ. – Ови изрази који се свуда понављају, у делима криминалиста, у изложењима закона, у побуђењима пресуда, као и у традиционим пословицама судским, нису точни, да би били апсолутни. Има у њима двојако значење које произилази што су се називи грађанског права са називима казнителног права помешали. Старо правозналство назвало је *иресџуиом*, у грађанском праву, свако дело штетно правима другог учињено без намере, и то је значење примљено и у данашњем правозналству грађанском. У овоме смислу, сасвим је истина казати, да нема преступа без намере, да намера прави преступ, и да је без намере само као преступ, почем је такво само опредељење. За грађанско право одобравамо: али казнителан преступ није грађански преступ. Штетна дела учињена са намером могу не бити казњена јавном казни, као што напротив штетна дела учињена без намере могу бити казњена. Ви употребите реч у једном смислу, ја је разумем у другом: жалостна неизвестност научног језика зло начињеног и без јединства, опасна двозначења, која, прелазећи од речи к идејама, чине ове погрешним средством речи! – На страну двозначење, предлог „да нема преступа без намере“ лажан је у казнителном праву, кад се узме реч преступ за свако дело, које се казни јавном казни; а предлог да „намера чини преступ“ претеран је: има случајева где кад нема намере, јавна казн не може се применити, јер кривичност постаје одвећ слаба да би повукла то следство; но има других случајева, и они су многобројни, у којима противно бива, то јест, у којима је човек казним, премда је радио или се уздржао од радње без зле намере, јер је свагда одговоран, не само у грађанском праву, него и у праву казнителном, по мери што захтевају правда и друштвени интерес, што није учинио употребљење од способности којима га је Бог даровао, и што није употребио ове способности на управљење или уздржање своје делатности сходно испуњењу својих дужности.

210. Криминалисте употребили су нарочито реч погрешка (*culpa*) да означе ово неиспуњење дужности учињено без намере, и тако они су противставили случај погрешке, случају злонамера. Но ово супротноположење, такође узето из језика грађанског права и оставше још и данас у употребљењу, није точно. У самој ствари погрешка је сваки пут кад ми нисмо испунили дужност, или без намере и још више, са намером да неиспунимо дужност, и то управ изражавамо, у казнителном праву и за све случајеве кад кажемо *крив, кривичности*, неразликујући јели преступ без намере или са намером учињен.

211. Међутим истина је, све остало предпостављајући, да је једнако, да је погрешка или кривичност неиспуњење дужности у ненамерним повредама права, далеко испод кривичности у намерним повредама права, јер што нисмо учинили употребљење од наших способности, којима смо обдарени, да се избегне зло, мање је казним, него што смо учинили рђаво употребљење управивши их на произвођење зла. Често ће се догодити, да ће једино следство, које ће отуд изаћи, бити обвезаност накнадити штету: тада ће бити само грађанска кривичност. У другим опет случајевима, ова кривичност моћи ће праведно заслужити примену јавне казни, и следователно састављати казнителну кривичност.

212. У овом погледу, биће са ненамерним преступом као и са свима преступима, то јест, казнителност имаће места само кад се два услова правде и друштвене ползе

нађу и то захтевају (№ 76 и 93.). Изводећи следства из ових основоположења, видимо да су ненамерни преступи казнителног права, премда врло многобројни, ограничени у известне категорије. Да би ненамерна погрешка постала такови преступ, треба да смо по природи дела и положаја обвезани спрам другог да испитујемо, да предвиђамо, да будемо осторожни, да мислимо, да радимо или да нерадимо, да смо се снабдели нуждним знањем или вештином, и да се ту налази какав јаван интерес, који би довољан био да се на њему оснује употребење казни. Ван тога, законодавац треба савести, ако је било штете само за нас, или грађанској правди, ако је било штете за право другог, да остави да санкционира онај моралан закон, који хоће да човек неостави без употреблења способности које му је Бог дао. – Тако истина је рећи, осим ако противно неизилази у праву умном на природе дела, и у праву позитивном из изречног или прећутног расположења закона, да је намера нужна да оснује казнителну кривичност, и да овом услову треба преимућствено нагибати. Ето границе у коју се мора довести, у казнителном праву, пословица, коју смо ми горе споменули (№ 209) и они који је употребљавају, и ако се служе апсолутним изразима, без сумње неће ништа друго да кажу.

213. Ако тражимо да разумно утврдимо неке податке о случајевима у којима би се радња или нерадња човечија, премда учињена без намерне погрешке, могла начинити преступом у казнителном праву, видићемо да ови различити случајеви, којих је број знатан, кад се уђе у ситуације сваког дела, могу се довести под извесне обште идеје, које владају над њима. – Тако јасно је: 1., да званичници, старешине и сами грађани, кад су позвани да испуне известне јавне услуге, да учине известна дела, известне изјаве са којима је у свези обшти интерес, као да сведоче пред судом, да кажу рођење, имају што се тиче ових званија, услуга и дела, строжију обвезаност, и могу бити казњени и за ненамерно неиспуњење дужности, које су им наложене. 2., Из подобног узрока, јасно је да известна занимања која захтевају гаранције, нарочито знање или вештину, предострожности, што се у њиховом упражнењу могу већи интереси компромитовати, могу бити подчињена неким уређењима имајућим за цел да чувају те интересе, и да и ненамерно неиспуњење ових предписа, уређења буде казнимо законом; 3., Осим ових дужности у званију, јавној служби или занимању, и у приватном животу, кад ми упражњавамо нашу делатност, има штета, као што је на пример, човекоубиство, ранење, кога следства немогу се однапред измерити, пожар или догађаји на гвозденим путовима, који могу имати непрорачунимих последица, и других догађаја тако тежке природе, да ми неможемо довољно употребити предосторожност, мудрост, предвиђење, да избегнемо да се не учине, и ако се ове несреће нашом погрешком догоде, премда без зле намере од наше стране, ма како да нам је то тешко, ми ћемо бити казним што смо их учинили; – најпосле, обшти или обштински интерес куплења данка, спокојства, чистоте, реда и слободне циркулације, одржања споменика и јавних путова, шума, вода, рибе и дивљачи, и толико других, могу потребовати у великом броју уређења, која нашој делатности налажу обвезаности или ограничења, којих ма и ненамерно нарушење, биће казнимо. – Речи небрежење, несмисленост, заборав, непажња, неумешност, нанабљудавање наредба, одговарају овим различитим случајима и различити су степени ненамерне погрешке, која се најпосле свагда састоји у томе, што нисмо учинили употребење од наших способности да препречимо да се не учини преступ.

214. Ова врста погрешке, баш у случајима где се она казни, далеко је лакша од намерне погрешке, следователно казни које су јој примениме нужно су ниске казни, и осим редких изузетака, основане на тежини околности, зато и ненамерни преступи не смеду бити одвећ високо на лествици криминалности.

215. Случају намерне или ненамерне погрешке или кривичности, супротноположе се трећи случај, кад су дела случајна, произведена чистим непредвидним догађајем или већом силом, догодивша се тако, да ми због њих немамо себи никакву погрешку пребацити, као кад неко брзо трчећи, силно се баца на мене те ја паднем на једно дете и раним га. Почем смо ми морално страни узроку који је произвео та дела, а та су дела појавила се као страдателно оруђе, тако нам она нису урачунима, и ми немамо да за њих одговарамо ни грађански ни кривично.

216. Незнање извесних дела, што је немање појма о овим делима, и погрешка, што је лажан појам, могу учинити да извесне намера преступа у делима којих смо ми вољни виновници, али којих незнамо криминалност: као кад се неки ожени са удамом женом држећи, да је она слободна, или, мислећи да прави лековиту материју а он прави отров, или целат, преварен у извесности лица, као што се догодило отачаском оданошћу Лоазрола-отца, погуби другог а не осуђеног. У овим случајима кривичност која саставља злочинство извеснава. – Међутим, ако је било небрежења од стране кривца, ако су дужност његовог занимања или величина дела налагле му обвезност да прави истраживања и осведочења, која он није учинио а средством којих било би му могуће да се освести, јасно је, да у таквим случтјима може бити од његове стране бар грађанска кривичност, и да и сам казнителни закон може да предвиди такову погрешку и да је казни у тешким случајима. – Што кажемо о незнању и погрешци за главно дело, то по извесности основа мора се применити за случај незнања или погрешке у делима која састављају отежавајућу околност криминалности: као кад у оцеубиству убица незна да је онај кога он убија његов отац, или у злочинству силовања, ако предак незна да је жртва његовог скотства његова рођена кћи. Мера криминалности задржава се на познатим делима и непростира се на дела која кривац није познавао, осим урачунимости небрежења, у име ненамерне погрешке, у случају кад то има места.

217. Што се тиче незнања права, знамо ону пословицу: „Незнање закона никога неоправдава“, то јест, пошто се закон објави и пошто прође извесно време довољно да сваки буде у стању познати закон или за њега разабрати по потреби, знао ко или незнао, закон примениће му се. Како се може оправдати такав начин радње што се тиче казнителног права? Ту је питање.

Ако реч о злочинствима и преступлењима општег права, која су таква свуда и свакад, разум који је у сваком од нас, довољан је да њим познамо криминалност и да учини казнење заслуженим. Шта је потребно, да би било право казнити виновника, убиства, крађе, пожара, показати да је он знао законодавни текст применим злочинству које је он учинио и казн наређену тим текстом? Нуждност предходног закона, као што ћемо доцније видети, има главно побуђење да избегне самовољство; што се тиче знања, довољно је да је могуће било сваком набавити га.

Ако је реч о делима која имају само местну криминалност, која могу бити забрањена у једној земљи и у једно време, а не у другој земљи и у друго време, јер зависе од интереса, од особитих положаја или обичаја, дела којих криминалност у осталом није никад врло узвишена у казнителној лествици, и која се стављају понајвише у број ненамерних преступа, сваки треба да разбере, да распита шта је дозвољено а шта забрањено, кад се нађе у каквој околности којој су применили ови особити закони. – Овде се неможе одрећи да незнање закона, ако оно долази од странца, од неког ком је тешко било да разбере за забрану или налог, може бити у извесним случајима узрок олакшања, но ми мислимо, да су то само различности личне кривичности, које има оценити само судија, у границама које му може дати закон за меревање казни. –

Ако се противполаже да казнителни закони могу бити рђави и неправедни, то неће бити пребацивање противу онога, што каза смо; јер тада они су рђави и неправедни и противу оних, који их знају као и противу оних који их незнају. – Још више неможе кривцу помоћи, ако се његова погрешка односила само на врсту казни или количину. – Но ова размишљавања не ослабљују ни у чему нужду за сваког, да се устроје све мере којима се олакшава знање закона, и да закон непостане обвезателан док се ово знање није могло набавити.

218. Задатак, ког је решење врло нежно у казнителном праву, то је задатак, како ће се мерити кривичност у преступима којих су последице прешле намеру кривца; на пример, хотећи само да рани, кривац убије; хотећи запалити једно зданије, он изгоре неког, за кога није знао да се ту налази: хоће ли бити казњен за ове последице апсолутно као да их је имао у намери? Или ће оне ући у рачун кривичности само као ненамерна погрешка? Или најпосле оне неће никако доћи у рачун?

219. Ми ћемо узети за полезну тачку, и само као предходно начело нашег размишљавања, ову неоспорну истину, ако је последица била нужна, неизбежна по физичком закону дела и очевидна кривцу, овај ће морати бити казњен као да ју је имао у виду, јер то одрицати било би од његове стране будалаштина и субтилност: као кад одсекавши главу неком или истргнувши му срце, он вели, да није хтео да му зада смрт. Но може се догодити да или први услов, карактер неизбежности, или други, карактер очевидности, оскудева, и тада само поњамо за кривца могућност да се позове од своје стране на одсуство намере што се тиче последица која се догодила; тада само сумња се диже.

220. 1., Ако први услов оскудева и то тако да последица, и ако није нужна, неизбежна, опет је обична, у општем реду дела, тако да би био срећан случај кад се она неби испунила, ми ћемо и опет рећи да кривац треба да буде казњен као да ју је имао у виду, и да му се неможе допустити да одриче своју намеру у овом погледу: као кад палећи или распрскујући у ваздух рудних или кућу за које зна да у њима живе људи, он каже да није имао намеру убити лица која су се тамо налазила, или кад опаливши из пушке у прси на човека он вели, да је хтео само ранити га.

221. 2., Ако је напротив вероватност била у обрнутом правцу, ако учињено дело обично није имало тако жалостних последица, као кад је реч о ударима и давању којекаквих материја, који су проузроковали смрт а обично причињавају мању штету; – или кад други услов оскудева, то јест ако последица није била кривцу очевидна, ма да он за њу паметно незна или је није приметио, као кад је имао праведних основа да мисли да је необитавано зданије које је запалио, или ако се савршено покаже да је он мислио да материја коју даје производи само пролазну незгоду, а ова је била смртна: – у обе ове поставке, ми мислимо да је немогуће метути са правдом ове последице у меру кривичности као да је кривац имао намеру, и казнити тога кривца за најтеже злочинство, које би оне састављале. Тако, решити било би непознавати раздвојење које се налази између криминалне намере и ненамерне погрешке, и ми неможемо одобрити она положителна законодавства која су мислила да могу терати дотле строгост.

С друге стране, такође би било неправдо недржати рачуна од ових послелака. Двојако у погрешци у овом погледу: у погрешци што је учинио преступ који је имао у виду, у погрешци што није предвидио испитао и за најгоре узео могуће последке престапа, да би се од њега уздржао, кривац биће казним за ове последке који су прешли његову намеру у име ненамерне кривичности; ова кривичност сајузиће се са кривичности престапа, који је имао у виду, и казнителност тим ће се умложити по

величини догађаја и свим другим околностима, које могу на њу имати уплива. Тако ћемо задовољити у исто време, скопчавши их, и начело о намерној кривичности и начело о ненамерној кривичности.

222. 3., Најпосле ако је кривац учинио, преступ па да се догодиле све опасности које би отуд могле произићи, имајући само неопредељену намеру што се тиче штетних последица, које би овај преступ могао имати, али ни једну неискључавајући, као ако је изложио и оставио мало дете без одбране и без вероватности помоћи, на пустом месту где оно долази у очевидну опасност, или ако је метуо какву препону, учинио какво поремећење на гвозденом путу са цели да стера кола са линије, или ако је из пушке опалио на гомилу, у ова три случаја ма шта да се догоди, последице које се догоде, ране, смрт или друге, њему ће се урачунати у злочинство као да их је хтео, почем их је он посредно разумео у својој намери.

Но ми ћемо тако решити само у случају где је реч о таквим последицама дела преступниковог, које му се могу паметно приписати, и за које се он може сматрати као дејствујући узрок, као производећи узрок. Ако је реч о последицама, посредним, које су у самој ствари злочинство другог лица, о последицама којима је он може бити дао повод, но које произлазе од иницијативе и криминалности другог, ми неможемо њему урачунати као да је он хтео она злочинства која су туђе дело и о којима он није имао намере: као кад је реч о злочинствима која почиње известна лица у метежу, у буну, и за која хтели би сву казнителну одговорност бацити на поглавице који у томе нису никако учествовали, или који су их забрањивали. Двојако у погрешци у овом смотрењу: прво што су учинили злочинство или преступлење које је дало повод; друго, што нису размислили о најгорим последицама и што из нису предвидили, да би се уздржали од тог злочинства или преступлења, они морају трпити казнителне последице као отежавајућу околност злочинства или преступлења које им је лично, али немогу праведно бити за њи казњени као да су они сами намерни виновници.

223. Случаји у којима се каже, по уобичајеном изразу, да смо ми казнително одговорни за дело дугог, или казњени за дело другог, улазе у предмет којим се занимамо. Као што већ знамо (№ 138) то је изражено несвојствено и тако се само чини. Разумна наука недопушта да ми можемо претрпити какву јавну казн за другу радњу или нерадњу а не нашу: и што смо ми казњени због дела која је други учинио, то је зато, што смо ми у погрешци каквој што се тиче тих дела, и онда кад их нисмо знали тако у самој ствари ми смо казњени за нашу погрешку понајвише намерну.

Може се, заиста често догодити, да лице упражњавајуће занимање подчињено особитим уређањима управитељ, господар, породични старешина, буду казњени за иступе произлазеће из дела њихових надгледача, радника, слугу које они употребљавају, или лица њихове породице, која су стављена под њихов надзор и њихову власт. Разумно правило којим се морамо руководити у оцени ових случајева састоји се у томе да размислимо на кога, по природи дела и цели која се законом можеузети, пада обвезаност да чини или да нареди да сечини предписано дело, да се уздржава од забрањеног дела, или да препречи да се оно недогоди. Ако из идеја правде и јавне ползе изиђе, да та обвезаност пада на управитеља, господара, породичног старешину, онда ће он бити казим кад то у упражњењу његовог занимања, његовог радности, његовог заната, или у његовој породици, неучине лица која он употребљава и која су под његовом влашћу. Он је морао или неослањати се на њи, или их боље надгледати, или им дати строжије налоге, или их боље бирати. Но ако се налог или забрана управља на личну делателност сваког посебице сматраног, негледајући на идеју власти, управе или надзора, и ако се неможе праведно рећи да је поглавар у личној погрешци у овом смотрењу, онда казнителни закон неможе праведно одредити да он сноси казн.

Из анализе коју учинисмо следује, почем је кривичност о којој је овде реч, понајвише ненамерна кривичност, то степен њен неможе се високо дизати, и саразмеравајући је спрам величине дужности надзирања која нам је наложена, питање је само о ниским казнима.

* * *

ГЛАВА ПРВА. О НАГОМИЛАЊУ ПРЕСТУПА.²

637. Треба приметити да у поставци о каквој је овде реч, кривац је учинио преступе, које је нагомилао пре него што је и за један осуђен, па се сви још имају да казне. То је одлична црта тог положаја; одтуда ми ћемо изводити, по самој логици, правила која морају управљати. – Казнителни је задатак у томе, да се зна какву ће казн претрпити кривац, да изглади све своје преступе. Ми би радо рекли, због веће точности: нагомилање преступа, које се имају казнити.

638. Треба приметити, пошто су већ једном нагомилани преступи учињени, били они предати казнителној правди сви у исто време, у истом суду, или одвојено у разним судовима, закључење задатка, што се тиче казнителности, неможе се мењати; јер је немогуће доћи логично до таквог последка, да је кривац, по праву, више или мање казним по томе, како се дао овај, или онај правац поступку. Правослови и казнителан законодавац били су у погрешци и неправди кад су се метали ван те истине.

639. У следству две предидуће приметбе, ми одбацујемо израз стицај преступа, који, у осталом, долази, ми признајемо, из једног одломка римског права. Реч стицај назначавачу неку борбу, неко супарништво, и избор који се има учинити између конкурента: то су борци, који заједно трче к истој цели; који ће од њих тамо доћи? – Ми појмимо више реч стицај у тужбама, које се управљавају на суду, и нарочито у таквој прилици правослови римски служили су се том речи. Имамо више тужби, оне се показују заједно, можемо ли их употребити све, јесмо ли обвезани да од њих изберемо једну, и у овом случају, коју? – Али за преступе о којима говоримо ништа подобно. Нема стицаја, него је гомилање преступа на преступ. Узети, или неузети, у једном суду, ти преступи сви постоје, кривац је крив за све, он је казним због свију.

640. Обшти задатак остаје свагда исти, ма како да су се преступи нагомилали: било да је реч о истој врсти преступа, као о више крађа; или о преступима истог рода, као о крађи и превари; или о преступима сасвим различног карактера, као ловачки преступ, или преступ противу штампе и ударци и ране; свагда ти нагомилани преступи учињени пре него што је и један од њих казњен, имају се сви да казне. Може се, са погледа на моралну оцену карактера кривчевог, његових наклоности и порочних навика, разликовати две врсте нагомилања: нагомилање *истих преступа*, нагомилање *различитих преступа*; но казнителни задатак не мења се од једног до другог: кривац има свагда да изглади све своје преступе. – Реч *повторене* згодна је сасвим за случаје нагомилања истих преступа. У несвојственом значењу, учињеном обштијим, распрострали су је на случај нагомилања различитих преступа. Ето зашто ми волимо израз *нагомилање* преступа, који је точан у сваком случају.

641. Нека су преступи учињени у разво време, или на различитим местима, нека су већи, или мањи, то ништа не мења обшти задатак, у том смислу да се сви имају казнити. – Без сумње већа, или мања величина нагомиланих преступа непосредно

ће имати уплив на количину казни, може бити и на начин како ће се рачунати та количина; али свагда, велики да су или мали, требаће да кривац изглади све преступе које је учинио. – Ништа мање они преступи, који би због времена, били покривени застарелошћу, или који би због места, били ван казнителне радње земаљске, неби ушли у рачун у нагомилању преступа, будући их неби требало казнити, или будући неби били никад казњени по законима те земље.

642. Ако је кривац учинио само једно дело, које садржи у себи нарушење више дужности које се саједињавају да га забране, преступање више казнителних закона од којих га сваки казни: с погледа на физично упражнење човечије делатности, на материјално свршено дело, само је један преступ; али с погледа на моралну оцену тога дела има их више. Такво нагомилање зове се *идеално* нагомилање, *морално* нагомилање преступа. Политични преступи, преступи у званију често ће нам дати пример од тога, јер често ће бити да исто дело саставља у исто време једну врсту особитих преступа и осим тога један обичан преступ: као што би било затварање, убиство државног поглавара. (Могу се наћи многи примери у *й.* 430 и след. *й.* 598). – Решење казнителног задатка у оваквом нагомилању нема теготе; само је једно дело, само једна казн може бити. Дело ће се карактерисати по највећем нарушењу које се у њему садржи; казн за то највеће нарушење примениће се; друга нарушења дужности која ће се наћи у истом делу, мораће служити само као побуђење к отежању те казни, у случајима где ће то са собом доносити морална оцена дела (*й.* 432. и 435. такође и *й.* 598).

643. Што се тиче казнителности, подобно се решење јавља и за продужене преступе, и приметба је нарочито важна за случај моралне продужености, које карактер ми смо већ означили у № 450. Премда има у овој продужености различних дела од којих би свако по себи било довољно да начини преступ, међутим јединство појма, решење и цели везује сва та дела у један исти преступ који ће се казнити једном само казни, осим отежања које може долазити из погледа на број дела која се у преступу садрже (№ 450). Треба дакле добро пазити да се непомеша морална продуженост са нагомилањем преступа. Често у делу биће тешко разлику поставити; али опет зато на њу се мора пазити у праву.

644. Право нагомилање преступа само је онда, кад је било од стране кривца више дела, од којих свако прави одвојен и различит преступ: тада наголавање правослови називају нагомилавањем *сйварним*, или нагомилавањем *формалним*, *материјалним*, противполажући му *идеално* или *морално* нагомилавање. Овде само има више преступа да се казне у лицу истог кривца.

645. Научно правило за означање мере тог казнења биће свагда изведено из истих начела: казнити све нагомилане преступе онолико колико захтева правда саједињена са друштвеном ползом; никад више, него што је право и никад више него што је нужно.

646. О томе су се појавиле две радикалне системе, противне једна другој: – једна се састоји у томе, да се кривац казни сабраним казнима за све преступе које је учинио; она се изражава у овој формули: „Нагомилање преступа доноси нагомилање казни;“ – друга се састоји у томе, да се казни кривац само оном казни, која је опредељена за преступ највећма казњен међ онима које је он учинио; што се изражава речима: „Највећа казн потиरे све друге.“

Није тешко доказати да ни једна од ове две системе није у сагласију са основним начелима друштвене казнителности. Прва греша претераношћу казни, друга недовољношћу.

647. Заиста, гомилање казни због гомилања преступа није ни праведно ни нужно. – Ни праведно, јер друштво је криво у неколико због тога нагомилања преступа, што је, са своје неделатности или задоцнења у радњи, дало кривцу да оде на пут где му је неказњеност била низбрдица. Узета у скупу, кривичност преступника, у заједници сивју ових дела, није равна, у апсолутној правди, суми свију посебице сматрано. – Ни нужно, јер услови јавне безбедности, услови примера који се има дати, незахтевају да би били задовољени примену сабраних казни. Сума тога сбирања моћиће се који пут подићи до тако узвишених цифри, на пример, за суму новчане казни, за трајање казни којима се узима слобода, или за друге казни, да ће бити ван сваке саразмерице са озбиљном и практичном казнителности.

648. Што се тиче правила да највећа казн потиरे друге, ни оно незадовољава ни правду ни захтевања друштвене безбедности. – Ни правду, почем онај који је учинио један од тих преступа, највећи између осталих, а други се нерачунају у мерењу казни. – Ни друштвену безбедност, почем, учинивши један преступ, злочинац има тако рећи белу карту што се тиче мере казни, да без казни учини колико хоће пута, све преступе исте величине или мање; друштво је остављено без казнителне заштите противу даљих преступа; први је преступ као диплома неказњености за остале: „Шта ће ми се више учинити? Ништа,“ може себи рећи зликовац. Страх да се због једног преступа не одкрије други, то је једина закона устава која остаје у ствари, да га задржава.

649. Мисао о таквој системи тако са свим у несагласју са начелима правде и ползе, дошла је отуд, што у извесним случајима није могуће да буде другојачије: највећа казн нужно потиरे све остале. Тако је нарочито са смртном казни, која нужно потире све телесне казни; тако је до неке тачке и са казни којом се узима слобода, ако је та казн од најстрожијег реда, кад је вечита, која нужно потире све друге казни којима се слобода узима; или са казни којом се узимају права, кад је та казн из реда најпространијег и вечита, која нужно потире све друге казни којима се неподпуно и привремено узимају иста права. Ми кажемо до неке тачке, будући система казнителности добро уређена може се још постарати, мудро скопчаним отежавањем, за ове две последње поставке, и будући у ствари нема неизбежног потирања до онога, које чини смртна казн са осталим телесним казнима. Али због тога што је овај последњи положај неизбежан, што је немогуће друштву, кад је достигло *plus ultra* казнења на телу човечијем, да иде и даље и да се још више заклања, хтети пренети све незгоде положаја у случајеве где може бити другојачије, хтети претворити у опште правило права, што је крајња несрећа, која се има трпити: какав начин размишљавања, и каква оставка јемства које припада друштву противу злочинства!

650. Остављајући дакле на страну обе ове системе, ону што греша претераношћу, и ону што греша недовољношћу, треба рећи да ће право решење разумне науке бити у излазку теже казни, као опште последице свију преступа, који су учињени и који се сви имају казнити. – Без сумње, много је простије за законодавца да реши: „Казн свију преступа биће примењена;“ или напротив: „Најјача казн сама биће примењена;“ но простота која се добија на рачун потребности правде и друштвене безбедности није више својство, него главна погрешка у казнителном закону. – Треба дакле да законодавац нађе и определи неку сравњујућу систему, одкуда ће судија морати извести ону последицу, ону отежану казн, не додавањем, него због призрења на све преступе који се имају казнити. Неулазећи у подробности могућих правила у овом смотрењу, довољно ће нам бити казати да у колико казнително законодавство више напредује к тачки куд га тера наука, к тачки јединства главне казни, мењајући се у разним степенима и придодавањем неких узгредних казни, у толико ће изчезнути заплетености, и сравнење о коме је реч моћиће се све лакше учинити.

651. Треба добро утубити разлику која постоји у овом погледу између питања казнителног и питања грађанског. Што се тиче тога последњег питања нагомилање преступа мора свагда довести нагомилање осуђења на накнаду штете због сваког преступа. Не мари ма колика да је сума све ове штете сабране, јер овде није реч о казнењу, него о накнади: а најмања погрешка довољна је, у грађанском праву, да нас обвеже на накнаду све штете долазеће из те погрешке. Напротив, што се тиче јавног казнења, оно се мора мерити по степену кривичности и по нужности друштвене безбедности, које обе одбацују, по разумним начелима, како правило *нагомилања* казни тако и правило *поширања*.